

Zb. Odsjeka povij. znan. Zavoda za povij. druš. znan. Hrvat. akad. znan. umjet., 19(2001), str. 291-347

Croatica christiana periodica. Časopis instituta za crkvenu povijest Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, god. 22-23, br. 43-46, Zagreb 1999.-2000.

Tijekom 1999. i 2000. godine iz tiska su izašla četiri nova broja časopisa instituta za crkvenu povijest *Croatica Christiana periodica*.

Dvobroj 43.-44. (1999.) donosi kazalo imena i mjesta kao i predmetno kazalo svih imena, naziva i termina koji se spominju od 1. do 40. broja časopisa čiji su autori Lovorka Čoralić, Marija Karbić i Zoran Ladić. Pritom valja istaknuti da su u kazalu osobnih imena kao zasebne cjeline izdvojeni kazala biskupa, nadbiskupa i papa te hrvatskih vladara i banova, dok su u kazalu zemljopisnih pojmova obuhvaćeni mjesta, države, pokrajine, mikrotoponime, planine (brda), rijeke, narode i narodnosne skupine. Predmetno kazalo obuhvaća, pak, pojmove koji se svojim sadržajem odnose na povijesnu, crkvenu i kulturnu tematiku s time da se među središnjim skupinama izdvajaju primjerice – Crkva, povijesno-politički događaji, kultura, religioznost i pobožnost, izvori te pomoćne povijesne znanosti.

Rad koji nas uvodi u 45. br. časopisa jest "Prilog životopisu trogirskog biskupa Nikole Kažotića (1362.-1371.)" autora Z. Ladića. On je, na temelju oporuke spomenutoga trogirskog biskupa, koja se čuva u Arhivu HAZU-a u Zagrebu, usporedio podatke iz oporuke s onima koje donose Pavao Andreis i Ivan Lučić kao i druge suvremene isprave iz vremena njegova biskupovanja te se osvrnuo na problem točnog datiranja smrti Nikole Kažotića. Latinski tekst oporuke kojeg Z. Ladić pritom donosi, u zadnjem poglavlju svog rada, predstavlja prvorazredan izvor za one koji se bave proučavanjem svakodnevnog i vjerskog života u srednjem vijeku.

"La vie contemplative d'après le Chasteau de virginité de Georges d'Esclavonie" J. Bouzereau predstavlja kratki pregled njezina magistarskog rada o djelu "Dvorac djevičanstva" Jurja iz Slavonije kojeg je ona obranila na Fakultetu francuske i komparativne književnosti pariškog Sveučilišta Sorbone. Navedeno Jurjevo djelo je na temelju rukopisa br. 107 sveučilišne knjižnice u Aberdeenu (Škotska) 1505. godine u Parizu priredio Anthoine Vevard i ono sadrži latinsku i francusku verziju djela. Inače to je djelo Juraj iz Slavonije napisao između 1411. i 1413. za svog boravka u Toursu gdje je obnašao službu kanonika i penitencijara katedral eu Saint-Gatien te ga je posvetio svom duhovnom kumčetu, Izabeli de Vileblanche, koja je bila opatica istog samostana 1457.-1469., na početku njena redovničkog života.

U "Prilogu povijesti franjevac u srednjovjekovnom Dubrovniku" Z. Pešorda nas upoznaje sa pojavom, razvojem i djelovanjem franjevac u tom gradu. Uvodeći nas u rad autorica se osvrće na pojavu franjevac, koji se u Dubrovniku prvi puta spominju 1235. Iako su se prvotno smjestili izvan gradskih zidina, u samostanu sv. Tome, na pred-

jelu Jamine, franjevci su 1317. godine, zbog opasnosti koja je gradu prijetila od strane srpskog kralja Uroša, bili prisiljeni premjestiti se u grad, gdje su se smjestili nedaleko od gradskih vrata Pila. Iako je država strogo razdvajala crkvene od svjetovnih poslova te nadzirala samostanske prihode, do značajnijih nesporazuma između svjetovnih vlasti i franjevaca nije dolazilo i oni su se u svojim aktivnostima skladno nadopunjavali. Franjevcima su tako bile povjeravane ne samo duhovne zadaće, kao što je pastorizacija i obraćenje heretika na novostečenim područjima, već ih je Republika koristila i za svoju diplomatsku djelatnost. Stoga nas i ne čudi da su se gradske vlasti u sukobima dubrovačkih franjevaca bilo s bosanskom vikarijom bilo s dalmatinskom provincijom stavljali na stranu ovih prvih vođene zajedničkim ciljem da se samostani stave pod jurisdikciju domaćih fratara i da se osnuje vlastita provincija. Prilog, na kraju, biva zaokružen opisom uloge Male braće u svakodnevnom životu Dubrovnika.

Z. Strika nas u radu "*Votum de processu contra Eugenium papam IV* Ivana Stojkovića na Baselskom saboru (1433.)" upoznaje s nekim aspektima znanstvenog podučavanja znamenitog teologa, humaniste i diplomata Ivana Stojkovića (1395./96.-1443.), dominikanca iz Dubrovnika, u kojima se "danas sve više zapaža njegova važnost u sklopu razvoja ekleziološke misli na prijelazu iz srednjeg u novi vijek s posebnim naglaskom na odnos monarhijske i korporativne vlasti u crkvi".

U šestom nastavku svog znanstvenog istraživanja "Hrvati u procesima mletačke inkvizicije" L. Čoralčić donosi osam novih procesa koje je prema vrstama i sadržaju optužaba razvrstala u četiri skupine: protestantizam, posjedovanje i širenje zabranjenih knjiga, primjena magijskih postupaka i nedolično ponašanje duhovnih osoba. Osobitu zanimljivost pritom predstavlja činjenica što je autorica u prilogu donijela opsežne regeste spomenutih optužaba kao i neke manje izvorne priloge u vezi primjene magijskih postupaka.

Na temelju pisma što ga je 30. listopada 1617. nizozemski humanist, pravnik i pjesnik H. Grotius (1583.-1645.) uputio splitskom nadbiskupu Marku Antunu de Dominisu (1560.-1624.) M. Berljak je u radu "Marko Antun de Dominis u pismima Huga Grotiusa" dao prilog boljem poznavanju osobe kontroverznoga splitskog nadbiskupa, dok je S. Bertoša u radu "Doseljenici s Kvarnerskih otoka u pulskim matičnim knjigama krštenih tijekom XVII. st." ukazao na migracije s Kvarnerskih otoka (osobito Cresa i Lošinja) u Pulu svraćajući pritom pažnju na činjenicu da bi bez tog useljavanja tijekom XVII. st. a zbog čestih ratnih sukoba i mnogobrojnih epidemija opstanak Pule kao grada bio vrlo upitan.

Zadnja tri znanstvena rada, pak, analiziraju djelovanje i neke epizode iz života trojice crkvenih velikodostojanstvenika – J. Stadlera, J. J. Strossmayera i R. Rodića.

J. Baloban tako analizira djelovanje J. Stadlera kao svećenika i profesora u zagrebačkoj nadbiskupiji od 1869. tj. nakon povratka sa studija u Rimu do 1881. tj. do njegova imenovanja za vrhbosanskog nadbiskupa ("Josip Stadler (1843.-1918.) – svećenik i profesor

zagrebačke nadbiskupije”), P. Aračić donosi sveukupni pregled Strossmayerovih kanonskih pohoda, tzv. kanonskih vizitacija, od 1850. do 1900. godine (“Pastirski pohodi biskupa J. J. Strossmayera u đakovačkoj i srijemskoj biskupiji”), dok R. Skenderović analizira dva pothvata prvog beogradskog nadbiskupa R. Rodića – gradnju konvikta sv. Križina u Zagrebu namijenjenog za studente iz Vojvodine te pokušaj pokretanja Lutrije s ciljem prikupljanja sredstava za gradnju beogradske katedrale – koja su rezultirala potpunim financijskim fijaskom i Rodićevom demisijom (“Crisinium i lutrija – dva neuspjela pothvata beogradskog nadbiskupa Rafaela Rodića 1924.-1936.”).

Croatia christiana periodica br. 46 (2000.) nam u svom uvodu donosi dva članka istaknutog znanstvenika L. Margetića – “*Liber Methodius* i pitanje vrele devete glave Ljetopisa Popa Dukljanina” i “Uzori i izvori *Zlatne bule* za zagrebački Gradec”. U prvom radu autor dokazuje da je podatak o *Liber Sclavorum, qui dicitur Methodius*, naveden u Ljetopisu Popa Dukljanina preuzet iz *Žitja Metoda*, dok za podatke iz devete glave Ljetopisa tvrdi da su preuzete iz *Žitja slavenskih apostola*, grčki pisane *Vita Clementis Bulgarici* i iz tzv. italske legende (*Translatio Clementis*) a ne isključivo iz zapadnih vrela kako to tvrdi L. Steindorff. Isto tako, autor dokazuje da se podacima *Ljetopisa* odražava politička situacija iz razdoblja od 1165. do 1180. kada su “Duklja, Dalmacija, Hrvatska, Arbanija i Split” bili u sklopu istoga bizatnskog dukata, kao i to da vijesti o papi Stjepanu i carskim legatima Lavu i Ivanu podsjećaju na vrijeme Petra Krešimira IV. tj. na vrijeme kada nam vrela svjedoče o nazočnosti hrvatskih četa u Duklji. U drugom, pak, radu autor uspoređuje odredbe *Zlatne Bule*, koju je kralj Bela IV. izdao 1241. zagrebačkom Gradecu, s odgovarajućim odredbama Bečke povlastice (1221.) i Peštanske povlastice (1241.), dokazujući pritom da ideje i instituti prisutni u *Zlatnoj buli* imaju svoj izvor u praksi suvremenih sjevernih talijanskih gradova i pravnim načelima srednjodalmatinskih gradova (Split i Trogir), odbacujući mišljenja kako uzor *Zlatnoj buli* leži u sustavu jugoistočnih gradova njemačkog pravnog područja.

L. Čoralić u radu “Papa Aleksandar VI. i hrvatska Bratovština sv. Jurja i Tripuna u Mlecima” analizira značenje podijele indulgencije hrvatskoj bratovštini sv. Jurja i Tripuna u Mlecima 1502. godine te ga promatra “u sklopu sveobuhvatnih papinih pregnuća na pružanju materijalne i moralne potpore Hrvatima” koji su u to vrijeme, vrijeme najjačih turskih prodora, bili jedna od najvećih useljeničkih nacionalnih skupina na Apeninski poluotok, osobito u Veneciju.

Koristeći spise biskupskih vizitacija kao vrelo za društvenu i vjersku povijest M. Bertosa je, koristeći se sačuvanim fragmentima fonda vizitacija pulske biskupije, kojih je većina izgorjela u požaru u potkrovlju pulske katedrale 1828., u slučaju pulskog biskupa Eleonora Pagela (1689.-1695.), kroz njegove vizitacije u tri južnoistarska sela – Krnicu, Galizane i Fažanu – ukazao na neke od osebujnih oblika pučke religioznosti i životne svakodnevice. (“Fragmenti vizitacije puljskog biskupa Eleonora Pagella 1690.”)

Rad Z. Pleše "Bolonjski grof Luigi Ferdinando Marsigli i Pavao Ritter Vitezović u utvrđivanju hrvatskih granica 1699-1700." ukazuje na međusobne odnose L. F. Marsilija, diplomata i generala Habsburške Monarhije, a ujedno i uvaženog člana europskih znanstvenih akademija i hrvatskog povjesničara P. R. Vitezovića, koji je, kao vrstan znalac kulturne i političke povijesti svoje domovine, pomagao Marsiliju savjetima u radu njegove komisije za razgraničenje na mirovnim pregovorima u Srijemskim Karlovcima (od 1699.).

"Grgur Čevapović OFM na ugarskoj crkvenoj sinodi u Požunu 1822. godine" F. E. Hoška osvjetljava ulogu koju je na tom sinodu imao Grgur Čevapović, provincijal slavonskih i podunavskih franjevaca. On je, na tom sinodu koja je imala zadaću potaknuti obnovu moralnog stanja vjernika i crkvenu stegu kod svjetovnog i redovničkog svećenstva u spisu *Acta Synodi Nationalis* opisao tijek sinodalnih rasprava donijevši i popis sinodalnih zaključaka. Čevapović je u svom djelu zabilježio i svoje neuspjelo nastojanje oko uspostavljanja novog ustrojstva među franjevcima u Ugarskoj koje je bilo odbačeno zbog sumnje da se njime franjevci žele osloboditi nadzora mjesnih biskupa ali i uspješnu obranu franjevačkog shvaćanja redovničkog zavjeta siromaštva u kojem je neposjedovanje dobara bilo jedno od temeljnih postulata.

Potom slijedi nekolicina radova vezana uz suvremenu povijest. F. Mirošević tako opisuje djelatnost don Ljube Bačića u razdoblju od 1908. do 1932., opisujući ga kao istaknuto ime velolučke prošlosti, donoseći pritom, uz njegove osnovne biografske podatke i prikaz njegovih aktivnosti vezanih uz socijalni i gospodarski položaj župljana, njegov odnos prema političkim prilikama svog vremena te, naravno, prikaz don Ljubine dušebrižničke djelatnosti. ("Don Ljubo Bačić velolučki župnik – 1884.-1935.") I dok je Z. Matijević rekonstruirao nastanak i djelovanje Hrvatskog katoličkog seniorata, elitne organizacije Hrvatskog katoličkog pokreta, koja je od svog osnutka manifestirala svoje prihvaćanje južnoslavenske ideologije tj. ideje narodnog jedinstva Srba, Hrvata i Slovenaca i u tom se pravcu aktivno angažirala ("Hrvatski katolički seniorat i politika 1912.-1919."), Z. Radelić je donio prikaz polemike između Magovčeva *Seljačkog svijeta* i novina naglašene katoličke orijentacije (Hrvatska straža, Katolički tjednik, Katolički list) ukazujući na napetosti između nekih političkih krugova pod utjecajem seljačke ideologije braće Radić i katoličkih intelektualaca okupljenih oko Hrvatske straže ("Božidar Magovac, *Seljački svijet* (1933.-1939.) i katoličke teme"). I kao zadnji rad u ovoj cjelini se nalazi rad B. Jandrić "Državno-partijska priprema javnosti za suđenje nadbiskupu Stepincu" koji, na temelju novinskih napisa i karikatura u najčitanijem dnevnom listu *Vjesniku*, pokazuje kako je komunistička vlast nastojala pripremiti javno mnijenje na predstojeće suđenje zagrebačkom nadbiskupu Alojziju Stepincu.

Završni rad rasprava i priloga ovog broja *Croatice christiane periodice* predstavlja pregledni članak P. Sedlaka "Naseljavanje Hrvata na prostore slovačko-mađarske granice prije turskih ratova".

Osim toga ovaj broj donosi i dva zanimljiva dossiera. Prvi, "Iz bokokotorske kulturne prošlosti", donosi dva rada od kojih je jedan nosi naslov "Likovne teme u slavu grada Kotora" i u kojem autor V. Lupis obrađuje moćnik noge sv. Tripuna kojeg je godine 1378. mletački admiral Vettore Pisani opljačkao u Kotoru i odnio u Mletke, zatim najstariji romanički moćnik desne ruke sv. Tripuna koji se spominje 1355. u Dubrovniku te sliku "Navještenje Ludlow" Lovra Marinova Dobričevića, dok u drugom radu autorica N. Balić-Nižić analizira sonete Ane Marije Marović, pjesnikinje, slikarice i dobrotvorke podrijetlom iz Dobre u Bokikotorskoj koja se rodila u Veneciji gdje je i živjela, u razdoblju od 1834. do 1852. ("Nabožni soneti Bokeljke Ane Marije Marović 1815-1887.")

Drugi dossier pod nazivom "Inkvizicija" donosi također dva rada. F. Šanjek ("Inkvizicija") tako nastoji objasniti ulogu ove srednjovjekovne ustanove namijenjene "istraživanju heretičke zloće", koja je za mnoge ostala "pojam vjerske nesnošljivosti fanatizma i lo-mača". Krenuvši od tumačenja stava Crkve prema otpadnicima u prvom mileniju po-vijesti Crkve autor ukazuje na nužnost razlikovanja rimske inkvizicije tj. crkvenog suda, ustanovljenog 8. II. 1232. bulom *Ille humani generis*, koja je za svoju zadaću imala iskori-jeñjivanje vjerovanja i obreda koji nisu bili u skladu s kršćanskom vjerom i religioznom praksom Crkve od tzv. španjolske inkvizicije, utemeljene 1. XI. 1478., koja je od branite-lja vrijednosti španjolskog katolicizma vremenom prerasla u "oruđe državne vlasti i do-bro uhodani sustav društvene kontrole". Nedugo kasnije papa Ivan XXII. (1316.-1334.) je povjerio rimskoj Inkviziciji i vođenje istražnih postupaka protiv čarobnjaštva, vraća-nja i drugih oblika praznovjerja. U prilogu su doneseni govori kardinala P. Pouparda pri-godom završetka rada Papinskog povjerenstva za proučavanje ptolemejsko-kopernikan-skog prijepora te pape Ivana Pavla II. kao prikaz službenog stava Crkve o tim slučajevi-ma. Drugi, pak, rad donosi latinski tekst i hrvatski prijevod imenovanja jednog bračkog dominikanca, Luke Polovinića, inkvizitorom (A. Pavlović, "Povelja imenovanja inkvizi-torom Luke Polovinića sa sjedištem u Zadru – 7. V. 1589. ").

Ante Birin

Povijesni prilozi, Hrvatski institut za povijest, sv. 17, Zagreb 1998., 344 str.

Članci iz sadržaja ovog broja *Povijesnih priloga* mogli bi se izdvojiti u nekoliko sadržajnih cjelina. Prvi blok čini nekoliko članaka nejednakih po opsegu i ambicijama, posvećenih problemu rudarstva i iskorištavanju ruda kroz povijest. Nakon intervjua s prof. dr. Ivom Bancom slijedi nekoliko članaka koji nisu međusobno tematski povezani, a svezak završava s nekoliko priloga s međunarodnog znanstvenog skupa *Hrvatsko kra-ljevstvo 1097.-1102.*

Na početku Boris Januška u kratkom preglednom radu "*Ispiranje zlata iz naplavina rijeke Drave*" (9-16) nakon poduzetog pregleda o eksploataciji zlata kroz povijest od Sume-